

dolgozási, illetve a kézi lyukkártyás rendszerektől, a nyilvántartás változataitól, a selejtezés szempontjaitól kezdve egészen olyan bon-tásokig, amelyek segítségével a vállalati felhasználási területek szerinti kategóriákba sorolt szakemberek a legjobb hatásfokkal látha-tók el dokumentumokkal.

A már megvalósított gyártmányismertető-gyűjtési, illetve -feldol-gozási rendszerekről az OMKDK gépi úton előállított jegyzékei, továb-bá a KGM MTI Prospektustárának évtizedes gyakorlata, vagy a Csepel Autógyár Műszaki Tájékoztató Osztályának működési szabályzata adnak gyakorlati útmutatást a könyvtárak számára.

Zoltán Imre

FOLYÓIRATCIKK REFERÁTUMOK

34/74

001.4:622.692.43/083.72/

Egy szaktezaurusz szerkezetének ismertetése. /Sztruktura tezaurusza po truboprovodnomu transzportu. / - PALATOVA, R.P. = Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija, Szerija 2. 1973. 1.sz. p.18-21.

A VINITI kiadott egy szaktezauruszt, amely a csővezetékes szállítás /csővezetékek, olaj- és gáztartályok tervezése, építése és felhasználása; korrózióvédelem, a szállítás automatizálása és gazdasági kérdései stb./ témáját öleli fel. A tezaurusz szerkesztéséhez a VINITI által kiadott "Truboprovodnűj Transzport" /csővezetékes szállítás/ c. referálólapp anyagát dolgozták fel.

A tezaurusz két részből áll: a főrészből és egy olyan indexből, amely különleges - később ismertetett - szempontok szerint csoportosítva tartalmazza a deskriptorokat.

A tezaurusz főrésze betűrendben sorolja fel a tezauruszba felvett összes /kb. 800/ kifejezést, mindegyik kifejezésnél feltüntetve a vele meghatározott - hierarchikus és más - módon kapcsolatban álló egyéb kifejezéseket is. A szerkesztők a hierarchikus kapcsolatok kijelölésénél figyelembe vették mind az egész-rész, mind a faj-nem típusu kapcsolatokat, de ezek között különbséget nem tettek. Mivel a tezaurusz külön hierarchikus indexet nem tartalmaz, minden kifejezés-nél megadták az összes nála generikusabb kifejezést is.

A rokon fogalmakat /related terms/ előre meghatározott elvek alapján válogatták össze:

ok-okozati kapcsolatnál az oknál feltüntették az okozatot, és fordítva, az okozatnál az okot;

az azonos rendeltetésű fogalmakat kifejező deszkriptorokat /például a gázok, olajok, termékek stb. tárolásával kapcsolatosakat/ rokon fogalmakként kezelték;

a műveletet kifejező deszkriptornál feltüntették a művelet elvégzéséhez szükséges eszközöket, az eszközöknél viszont feltüntették, milyen műveletek elvégzésénél kerülnek felhasználásra;

ha egy deszkriptor olyan fogalmat jelöl, amely egy másik deszkriptor által jelölt fogalom megelőzésére szolgál, akkor ezeket a deszkriptorokat is rokon fogalmakként kezelték /pl. a "korrózió"-nál szerepelnek a különböző "bevonatok", és fordítva, minden "bevonat"-nál szerepel a "korrózió" kifejezés is/.

A tezausz második része tartalmazza az összes deszkriptort hat nagy, és azon belül több kisebb csoportba osztva. A csoportok kialakításánál azt vették figyelembe, hogy az adott deszkriptor a dokumentumok és kérdések indexelésénél milyen szerepet játszik. Ennek alapján a következő hat fő csoportot alakították ki:

az első csoportba az un. kulcs-deszkriptorok tartoznak. Ezek azok a deszkriptorok, amelyek a referátumokban a téma megjelölésére szolgálnak;

a második csoportba az un. meghatározó jellegű deszkriptorok kerültek, azaz az olyan deszkriptorok, amelyek a vizsgált tárgyak tulajdonságait, jellemzőit, anyagát, méreteit és egyéb meghatározóit fejezik ki;

a harmadik csoportot az un. szituációs deszkriptorok alkotják. Ezek azokat a szituációkat határozzák meg, amelyek szempontjából foglalkozik a dokumentum a tárggyal /pl. korrózió, korrózió elleni védekezés, tervezések, számítások és kutatások, építés, működtetés, karbantartás, biztonságtechnika stb./;

a negyedik csoport a földrajzi, területi elnevezéseket tartalmazza;

az ötödik csoportba az adott téma általános kérdéseit érintő deszkriptorok kerültek /pl. kiállítás, konferencia, tankönyv stb./;

a hatodik csoport deszkriptoraival jellemezni lehet az eredeti dokumentum típusát /könyv, folyóiratcikk, szabadalmi leírás stb./, az eredeti dokumentum nyelvét, valamint a másodlagos dokumentum típusát /referátum, annotáció, címleírás/.

Az első három csoport több alcsoportra oszlik, ezek kialakításánál már a tematikai szempontokat vették figyelembe.

A fenti fogalomcsoportok szerinti felosztású második részt a következőképpen használhatjuk fel dokumentumok és kérdések indexelésé-

nél: először az első csoportból kiválasztjuk a megfelelő kulcs-deszkriptort /pl. tartály/, majd a második csoportból hozzáírjuk a megfelelő meghatározó deszkriptorokat /műanyag, vertikális, földbe épített/. Ezek után a harmadik csoportból választjuk ki a megfelelő deszkriptorokat /karbantartás/, és - amennyiben szükséges - ezt még kiegészíthetjük második csoportbeli deszkriptorral /téli/. Ezek után kerülhet sor a deszkriptorok kiválasztására a negyedik, ötödik és hatodik csoportból.

Habár a fent ismertetett tezausz igen körülhatárolt témát ölel fel, a szerkesztésénél felhasznált alapelvek felhasználhatók más tezauszok felépítésénél is. Ha a felépítendő tezausz témája erősen szerteágazó, akkor a második rész kialakításánál célszerű a deszkriptorokat először szakmai szempontból többé kevésbé egynemű csoportra osztani, a további felosztást pedig a fent ismertetett módon elvégezni. A negyedik, ötödik és hatodik csoport ez esetben közös lesz az egész tezauszra.

Stiegrád Gábor

35/74

002.:659.2

Azonos okokra visszavezethető azonos nehézségek a dokumentációban és a dinamikus információs rendszerekben. /Gleiche Schwierigkeiten aus gleichen Ursachen in der Dokumentation und bei dynamischen Informations-Systemen. - ZIMMERMANN, D. = DFW - Dokumentation, Information, 21.k. 3.sz. 1973.máj.-jun. p.87-92.

A tájékoztatás kérdéseivel hivatásszerűen foglalkozók és a dokumentációs szakemberek előtt egyaránt ismeretes, hogy a cimbéli két szakterület problémáit általában egymástól elszakítva, kétféleképpen tárgyalják. A ráfordításokhoz képest elégtelen eredmények azonban hovatovább szükségessé tették, hogy feltárjuk mindkét tevékenység lényegét és megvizsgáljuk, indokolt-e ez a kétféle tárgyalási mód. Ez csak akkor volna indokolt, ha az információt igénylők egészen eltérő munkaterületekről kerülnének ki, ha az információs igények eltérő ismeretanyagra vonatkoznának, vagy ha az igényelt információk szerkezete olyan mértékben térne el egymástól, hogy eltérő szervezeti formákra, módszerekre és eszközökre volna szükség a két területen. A felsorolt okok azonban nem forognak fenn, sőt a problémák azonos jellege mindinkább megmutatkozik azokban a nehézségekben, amelyekkel mind a dokumentáció, mind az információ szemben találja magát legújabb fejlődése során.

Megállapítható, hogy az elektronikus adatfeldolgozás alkalmazása a dokumentáció területén nem fejlődik tovább, s a nehézségek fokozott mértékben mutatkoznak az USA-ban, ahol a gépi adatfeldolgozásban a legmesszebbre jutottak. Új szervezeti formák kialakítása került

előtérbe, amelyek létrehozásánál szakítani kell a szakterületi adatbankok rendszerének helytelen elgondolásaival.

Különbséget kell tennünk az érdekeltek részéről kért adatok és az információk között. Egy-egy adat önmagában még nem információ, csak valamely tényállást leíró adatok összessége tekinthető információnak. Ezt a körülményt kell figyelembe vennünk az adatfeldolgozás szerveztének kialakításánál annak érdekében, hogy a szükségleteknek megfelelő dokumentációs strukturát tudjunk létrehozni.

Nincs összefüggés az információt kérő tevékenysége és az információ szerkezete között. Az az információ, amelyre valamely gyártmány tervezőjének szüksége van, másféleképpen komplex jellegű, mint az az információ, amelyre ugyanennek a tervezőnek akkor van szüksége, ha az adott gyártmányt más gyártól kívánja beszerezni azért, mert saját vállalata nem tudja azt optimális körülmények között előállítani.

Az információk szolgáltatásánál alkalmazott szövegrövidítések-re részben tárolóhely-megtakarítás céljából kerül sor, részben pedig azért, hogy az információ szolgáltatásának időtartamát lerövidítsék. Az átkódolás során azonban ügyelni kell arra, hogy ne lépjenek át azt a határt, amelyen túl már az információ könnyű hozzáférhetősége válik kérdésessé.

Az információt kérők igényeinek megfelelően adódnak az információszolgáltatással kapcsolatos meghatározott kívánságok. Ennek megfelelően öt fokozatot különböztethetünk meg. Ezek:

1. az emlékezetet erősítő feldolgozások /katalógusok/;
2. igazgatási célokra használható feldolgozások /pl. könyvelési feladatoknál/;
3. az intelligenciát erősítő feldolgozások;
4. adatok vagy információk új feldolgozásai /adatok számszerűsítése, statisztikai értékelés céljából algoritmusok kidolgozása/;
5. nem az embernek, hanem a gépnek nyújtott szolgáltatások, de amelyek már kívül esnek a dokumentáció keretein /szerszámgépek számjegyes vezérlése, folyamatok elektronikus szabályozása/.

A fentebb említett nehézségek kiküszöbölése csak a dokumentáció és az információ kétféle kezelésének megszüntetésével érhető el. Az adatbázis szerkezetét úgy kell kialakítani, hogy megfeleljen az ismeretek hatórendszere szerkezetének. Az így kialakított adatbázisok felhasználásával az információt igénylők, illetve az általuk megbízott információs szervek maguk dolgozhatják ki az adott esetben szükséges információkat.

Gáspár István

Az ausztrál tudományos és ipari kutató szervezet könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásai. /The library and information services of CSIRO./ - DOUBLEDAY, B. = Australian Special Libraries News, 6.k. 2.sz. 1973.márc. p.20-25.

A CSIRO /Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization = Ausztráliai Államszövetségi Tudományos és Ipari Kutatási Szervezet/ 1916-ban alapított félhivatalos kormánysszerv. Célja az alkalmazott és az alaptudományok területén kutatási információk gyűjtése, különös tekintettel Ausztrália sajátos problémáira. Ma egyik jelentős funkciója a tudományos és műszaki információk gyűjtése és szét-sugárzása, beleértve a mezőgazdaságot is, amely működésének egyik súlypontja.

Az Ausztráliai Tudományos Akadémiával közösen 8 nagy tudományos folyóiratot ad ki /pl. Australian Journal of Chemistry/.

A kutatási programokhoz - ez kezdettől világos volt - jó és hatékony könyvtári-tájékoztatási rendszerre volt szükség. E felismerés jegyében gondoskodtak is a fejlesztésről. A CLIS /Central Library and Information Services = Központi Könyvtár és Tájékoztató Szolgáltatások/ rendszerének keretében 65 különféle nagyságú hálózati könyvtár működik mintegy 170 könyvtárossal, ezeknek a fele szakképzett. Koordinált decentralizációval dolgoznak. A decentralizált rendszer alapelve: optimális ellátást nyújtani és a felhasználóval közvetlen kapcsolatban állni. Egyes szakgyűjteményeik országos jelentőségűekké váltak. A központ határozza meg a fenntartási normákat. A rendszer információt szolgáltat mind a CSIRO munkatársai, mind a külső felhasználók számára. A központi könyvtár állományának összetétele nem helyettesíti a tagkönyvtárak állományát. Főleg az igen drága, de gyakran használt, vagy a ritkán keresett kiadványokat vásárolja.

Az ausztráliai kutatás számára fontos anyag gyűjtése elsőbbséget élvez. A hálózat ma több mint egy millió egység fölött rendelkezik, aprónyomtatványok és mikrofilmek nélkül. Az állomány összetételében a hangsúly a folyóiratokon, azon belül is a referálólapokon van. A nehezen hozzáférhető könyveket, folyóiratokat mikroformában szerzik be. A munkamódszerek állandó ellenőrzés alatt állnak és ahol szükséges, ott módosítják azokat, új eljárásokat vezetnek be. A gépesített szerzeményezés már 5 éve jól bevált, azt kiterjesztették az éves folyóiratrendelésekre is. A források feltárását, használatát egységes kritériumok és szabványok könnyítik. Négy nagyobb katalógusuk van: tudományos folyóiratok az ausztrál könyvtárakban; CSIRO központi katalógusa; CSIRO kiadványainak katalógusa; tudományos fordítások az ausztrál nemzetközösségben. E katalógusok alapján évente 25 000 kérdést válaszolnak meg.

A CSIRO kiadványai:

CSIRO Abstracts.

Havonta jelenik meg; a CSIRO munkatársainak mintegy évi 1650 tanulmányáról tájékoztat és a Commonwealth Index of Translations-ból az Ausztráliát érdeklő cikkfordításokról ad információt.

Australian Science Index

Évi 6000 tételt közöl.

Az 1973-ban új kiadásban megjelent:

Scientific and Technical Research Centres in Australia

cím- és adattár, akárcsak az

Australian Scientific Societies and Professional Associations.

A fentiekén kívül néhány egyéb primer és szekunder kiadványt is megjelentetnek.

A legmodernebb másolóberendezésekkel és fordítószolgálattal rendelkeznek.

Egy évtizede készül fel a CSIRO a gépesített szolgáltatásokra. Alapelve, hogy a gépi rendszer csakis elsőrangú könyvtárra épülhet, tehát - mint már említettük - elsősorban a könyvtári munkákat gépesítették. Jelenleg gépi előállítású kötetkatalógusokkal foglalkoznak. Első lépésként tezaurszt szerkesztenek a gépi kereséshez. 1971 óta használják a Chemical Abstracts és az INSPEC szalagjait.

A CSIRO évtizedes kísérletei azt is bizonyították, hogy a legjobb SDI rendszer sem helyettesítheti a böngészést és olvasást. Az SDI rendszer feltételezi, hogy a keresett irodalmat eredetiben használják fel - és ez komoly megterhelése a könyvtárnak. A gépi rendszer jó működésének feltétele, hogy

1. a hagyományos könyvtári rendszer olajozottan működjék;
2. a gyűjtemények tartalmazzák a keresés során szükségessé váló dokumentumokat.

Az első kísérletnél megállapították, hogy a Chemical Abstracts-ben referált legfontosabb 1000 folyóiratból 138 nem volt Ausztráliában, sőt még Angliában sem. 1971 óta igyekeznek a hiányt pótolni, elsősorban a szovjet, kelet-európai és japán folyóiratokból.

Faragó Lászlóné

Kommunikáció a tudományban és a technikában. /Komunikácia informácií vo vede a technike./ - GÁBOR, F. = Technická knihovna, 17.k. 9.sz. 1973. p.237-241.

Az ismeretek, az információk közlése, a kommunikáció a társadalom egész területén kulcsprobléma. Társadalmi kommunikáció a jelentéssel bíró tartalmak közlése és cseréje társadalmi keretekben. Az átvitel az információs csatornák segítségével történik. Információs csatorna a materiális feltételek összessége, mely lehetővé teszi a kommunikálást.

A közvetett kommunikálást az ún. tartósított információk teszik lehetővé. Hordozójuk sokféle anyag lehet /papír, mágnes- vagy filmszalag, hanglemez stb./. A kommunikációs folyamatok részben interperszonálisak, részben diffuzak. A diffúziót a tartósított információk teszik lehetővé, amennyiben az egyes társadalmi csoportok irányába szóródnak. A tudósok és a szakemberek kommunikálására jellemző a partnerre való hatás szándéka. Az új gondolatok terjedése rendszerint az egy központból való szétterjedés jellegét veszi fel. Különösen a vezető tudósok gondolatainak esetében van ez így.

A kommunikáció pszichológiai mechanizmusának megítélésénél rendkívül fontos a motivációs elem. Az erre irányuló vizsgálatok során egyaránt találkozhatunk motivációs altruizmussal és motivációs egoizmussal. A tudományos és műszaki kommunikációban a kommunikációs egoizmus a döntő, mivel a publikálás, a közlés részben a személyi presztízs növelését, részben az elsőbbség biztosítását szolgálja. Mindezt az érdekeltek nemcsak a saját szűken vett szakmájukon, hanem a rokon szakmákon belül is biztosítani akarják.

Alapjában az említett kettős szándékra vezethető vissza, hogy minden kutatás és fejlesztés tájékozódással kezdődik. Mindenki csökkenteni igyekszik az újrafelfedezés, esetleg a rosszabb színvonalú újrafelfedezés kockázatát. Így az alkotó munkának három összetevője van, um.

az empirikus /kísérleti/ adatok előállítása;

az elméleti következtetések és

a tájékozódó-tájékoztató tevékenység.

Míg az első kettő új ismeretekkel gyarapítja tudásunkat, addig a harmadik az elért eredmények társadalmi hasznosítását teszi lehetővé.

Az ismeretek mennyisége exponenciális növekedésének korszakában a tájékozódás-tájékoztató különös jelentőségre tesz szert. Az információk kommunikálása nem-formális vagy csak részben formális csatornák szóbeli kommunikációs konferenciákon és egyéb értekezleteken, az

ilyen alkalmakra készített előzetes anyagok, kutatási jelentések, tézisek stb. kibocsátása, illetve formális csatornák /a szakajtóban megjelenő teljes vagy tömörített publikációk/ igénybevételével történik.

Különbféle vizsgálatok bizonyítják, hogy a formális kommunikáció a jövőben is meg fogja tartani a maga pozícióit, de a nem-formális vagy részben formális kommunikációnak is egyre nagyobb figyelmet kell szentelni fontossága és közkeveltsége miatt, amit elsősorban gyorsabb volta indokol. A formális közlemény ugyanis csak a kutatás befejezése után 1-2 évvel szokott megjelenni, nem utolsósorban a vezető szakfolyóiratok hosszú átfutási ideje miatt, amit a tudósok és a szakemberek preprintek kibocsátásával igyekeznek lerövidíteni több-kevesebb sikerrel.

A folyóiratcikkek általában egy éven belül referálják az érdekelte szakmai szervek és referálólapok. A megjelent cikkekre általában 2-5 éven belül történik meg az első hivatkozás más cikkekben. A cikkekben felhalmozódott új ismeretek - összegező formában - kb. 10-12 év múltán jelennek meg monográfiákban.

Futala Tibor

38/74

021.002:658.5.012.3

A könyvtári és a szakmai tájékoztatási rendszer fejlődésének előrebocsátása. /Prognózoovanie vyvoja sustavy kniznic a VTEI./ - PROCHAZKA, B. = Kniznice a vedecké informácie, 5.k. 2.sz. 1973. p.62-69.

A szlovákiai könyvtári és szakmai tájékoztatási rendszer fejlődésében az elkövetkező 10-20 évre az alábbi jelenségekre lehet számítani:

az irányítás fokozatosan centralizálódik, a szolgáltatások pedig decentralizálódnak;

a könyvtári és a szakmai tájékoztatási rendszer továbbra is két társadalmi funkció/művelődés és tudományos kutatás/ szolgálatában áll majd, de mindkét funkciót illetően számolni kell a szolgáltatások színvonalának emelkedésével és a szolgáltatások tömegesebbé válásával. Ezáltal a két funkció közelebb is kerül egymáshoz, olykor nehéz lesz őket szétválasztani, aminek - meghatározott pontokon - intézmények egyesítése lehet a következménye;

a könyvtári és tájékoztatási állományok mindinkább a személyzetileg és műszakilag fejlett könyvtárakban és tájékoztatási intézményekben fognak koncentrálni, s ezért bővülni fognak szolgáltatásaik típusok és mennyiség szerint.

a vidéki lakosságot az elaprózott könyvtárak helyett körzetekbe szervezett könyvtár-együttesek fogják ellátni;

a szolgáltatásokon belül előtérbe lép a szakemberek közvetlen egyedi ellátásának igénye;

a könyvtárügy irányításában egyetlen tárcá veszi át az illetékeséget, s ez lehetővé teszi, hogy az egységes módszertani gondozás valamennyi könyvtárra kiterjedjen és regionálisan szerveződjék meg;

a könyvtári rendszer szorosabban fog kapcsolódni a többi szocialista ország könyvtári rendszereihez, és fejlődnek a nem szocialista országok könyvtári rendszereihez fűződő kapcsolatai is;

nagyfoku racionalizálás várható a könyvtári és a tájékoztatási szolgáltatások szervezésében;

a könyvtárakban mindinkább előtérbe kerül a tájékoztatási munka, s a hagyományos könyvtárosi szemléletet ennek jegyében egy korszerűbb szemlélet váltja fel;

a nagyobb intézményekben elterjed a közepes mérvű, de komplex gépesítés és automatizálás;

megoldódnak a legfontosabb könyvtárak és tájékoztatási intézmények reprográfiai problémái;

az integráció nemzetközi méreteket ölt;

a könyvtári és a tájékoztatási munkában növekszik az alkotó jellegű munka aránya;

mindinkább komprimált információfeldolgozásra lesz szükség, s ezért emelkedni fog a tematikus referálólapok és az egyéb, nem hagyományos folyóiratok és feldolgozások száma;

megoldódnak a tájékoztatás felhasználóinak oktatásával kapcsolatos nehéz gondok;

egyre kedveltebb lesz és elterjed a szakemberek nem formális információcseréje, ami a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények számára lehetővé teszi szellemi műhelyek szervezését;

a formális és a nem-formális információcsere egyensúlyi helyzete kialakulásának lehetünk majd tanúi.

A fentieket és egyéb körülményeket figyelembe véve, 1980 és 1990 között a könyvtári, bibliográfiai és tájékoztatási tevékenység módszereit illetően a következő fejleményekre számíthatunk:

nemzetközi szinten egységesül a szakmai terminológia;

a gépi feldolgozásra való áttérés kiköveteli a kutatási és fejlesztési jelentések strukturájának tipizálását;

a hagyományos folyóiratok száma csökkenni fog, ezek helyébe egyre több olyan referálólap lép, amely éves összefoglaló kötetekkel és címjegyzékekkel egészül ki;

növekedni fog a nem periodikus gyűjteményes kötetek száma;

a jelenleginél jóval több ágazati tudományági és horizontális jellegű nemzetközi referáló és indexelő folyóirat jelenik majd meg;

a primer dokumentumok elemzését és a kivonatkészítést - nemzetközi szelektív nyelvek segítségével - egyre szigorúbban szabványosítják és formalizálják;

kísérletek folynak az automatikus kivonatolás és indexelés módszereinek általánosabb hasznosítása érdekében;

az adatbankok átveregődnek a kísérleti munka lépcsőfokán;

ágazati és tudományági szinten nemzetközi tájékoztatási állományokat hoznak létre, s az ezeket gondozó intézmények nemzetközi koordinálási funkciót is kapnak;

világméretekben fogják nyilvántartani a kutatási jelentéseket, utijelentéseket, fordításokat, monográfiákat, szabadalmakat, s hasonló nyilvántartások készítésébe fognak a konferenciák anyagait illetően;

nemzeti és nemzetközi szinten egységes lesz a katalógizálás; a korszerű technikai eszközök használata fellendíti a könyvtárközi szolgáltatásokat;

az új típusú információhordozókat új típusú könyvtárak fogják gyűjteni, feltárni és hasznosítani;

szakmai, ágazati és horizontális jellegű nemzetközi szelektív nyelveket dolgoznak ki;

tájékoztatási és programozott oktatási program-könyvtárak létesülnek;

nemzetközi indexelő folyóiratok indulnak egy-egy ágazat vagy tudományág tájékoztatására; megvalósul a nemzeti dokumentumtermésnek nemzetközi információs rendszerben történő decentralizált feldolgozása, nemzetközi központokban való tárolása és SDI rendszerű szétsugárzása;

megvalósul a telekommunikációs információtovábbítás.

Futala Tibor

39/74

025.352:681.3.06

Indexelés számítógéppel./A computer-generated index technique./

HALL, B. = The Indexer, 8.k. 3.sz. 1973.ápr. p.130-138.

Milyen elemekből tevődik össze az indexkészítés?

A az indexelendő szöveg, dokumentum

B képzett indexelő szakember

C B által az A-ból kiemelt indexszavak megjelenítése kártyákon

D a C tevékenység eredményének alfabetikus rendezése

E a D rendezés után szerkesztés B által

F az E szakaszban elkészült anyag előkészítése nyomtatáshoz

/a C, D és E tevékenységek többé-kevésbé párhuzamosan is elvégezhetők/

Ezeket a műveleteket a gyakorlott indexkészítő intuitív módon végzi, az anyagból és az olvasó szükségleteiből kiindulva.

A Sheffield-i Egyetem Könyvtáros Továbbképző Iskolájának /The Post-Graduate School of Librarianship in the University of Sheffield/ munkatársai programot dolgoztak ki a fenti feladat elvégzésére.

Lényege a következő:

Az indexelő kiválasztja a szövegből az indexbe kerülő szövegrészt, megjelöli az indexszavakat. Ezt kódolva lyukkártyára rögzítik és számítógépbe olvastatják be. A számítógép ezután szétválogatja és ábécé szerint rendezi a szövegeket /ld. C-E/. A számítógéphez kapcsolt írógépen végül megjelenik az eredmény. A szöveg-előkészítésnek jól memorizálható szabályai vannak.

A módszer lényegesen megkönnyíti az indexkészítő munkáját. Nézzük pl. a következő kifejezést:

problems and techniques in land use mapping in Malawi.

Kézi munkafolyamat esetén az indexet készítő személynek három kártyát kellene írnia, úgy mint:

Land use mapping

problems and techniques in, in Malawi,

Mapping, land use

problems and techniques in, in Malawi,

Malawi

problems and techniques in land use mapping in,

Ehelyett a számítógépi feldolgozásra csak egy kártyát készítenek a következő formában:

PROBLEMS AND TECHNIQUES IN < LAND USE < MAPPING > IN < MALAWI >

A számítógép ennek alapján automatikusan állítja elő a három változatot és rendezi be azokat előre megadható szabályok szerint a többi indexkifejezés közé.

Problémát jelent, hogy a menet közben előforduló hibákat csak új kártya lyukasztásával lehet kijavítani, ami időt és igen pontos ellenőrző tevékenységet igényel - a számítógépet viszont nem lehet a hiba automatikus kijavítására beprogramozni, mivel az szöveghibákat nem képes észrevenni. A számítógépi munka közben történő javítás tulságosan drága, a legjobb, ha a kártyák pontos lyukasztására fordítanak nagy gondot /és időt/.

Külön problémát jelent kumulált index készítése, hiszen még a legügyesebb indexkészítő sem sejtethi előre az egyes részfüzetek készítésénél az indexkifejezések jövőbeni "fejlődését". Ma még a probléma megoldása csak a kezdeti lépéseknél tart.

Hasonlóan megoldatlan problémát jelent az eltérő és időben változó terminológia is. Hagyományos /kézi/ indexelés során ugyan nem, gépi feldolgozás során viszont annál nagyobb gondot jelent pl. az alábbi eltérés:

Air photography	Aerial photography	/Légi fényképezés/
Cartographic bibliography	Cartobibliography	
	/Kartográfiai bibliográfia/	
Geologic maps	Geological maps	
	/Geológiai térképek/	
Topographic maps	Topographical maps	
	/Topográfiai térképek/	

Összefoglalva úgy tűnik, hogy a kidolgozott program igen alkalmas kis mennyiségű és homogén anyag katalogizálására, ellenkező esetben azonban meglehetősen időigényes az előkészítő és az ellenőrző munka lassúsága miatt.

Mosoni Istvánné

* Az OMKDK Fejlesztési és Szervezési Igazgatóságán a fentiekhez hasonló - de lyukszalagtechnikára alapozott - eljárással már több éve dolgoznak. Így készülnek az indexek az ETO magyar nyelvű teljes kiadásához.